

AZ ERDÉLYI KATHOLIKUS STÁTUS A SZENÁTUS ELŐTT

GYÁRFÁS ELEMÉR
VILÁGI ELNÖK BESZÉDE
ÉS N. JORGA MINISZTERELNÖK VÁLASZA
A SZENÁTUS 1932 FEBRUÁR 12-IKI
ÜLÉSÉN.

CLUJ-KOLOZSVÁR
KÜLÖNLENYOMAT AZ „ERDÉLYI TUDÓSÍTÓ“ 5. SZÁMÁBÓL
1932.

A STÁTUS ÜGYE A SZENÁTUS ELŐTT.

Gyárfás Elemér világi elnök beszéde és Jorga miniszterelnök válasza a Szenátus 1932. február 12.-i ülésén.

Mihail Sadoveanu elnök: Gyárfás Elemér szenátor urat illeti a szó.

Gyárfás Elemér, szenátor: Elnök ur, Szenátor urak, igen nehéz helyzetben vagyok, amikor ebben az előrehaladott órában ilyen jól felkészült szónok után kell válaszolnom egy előre elkészített és átgondolt beszédre s főként olyan állításokra, melyeket most hallottam először. Kérem tehát Önöket, legyenek kis türelemmel és elnézéssel velem szemben s ismerjék el azt a körülményt is, hogy számomra mégis csak nehezebb kifejeznem magamat olyan nyelven, mely nem anyanyelvem, mint ez Oanea ur számára volt, aki oly kiváló szónok.

Szenátor urak, az első kérdés, melyről beszélnem kell, az, melyet Oanea ur nem ma, hanem szombaton érintett, amikor azt mondotta, hogy *élethossziglan megválasztott elnöke vagyok a katolikus Státusnak*, amivel azt akarta kiemelni, hogy ime Erdélyben ilyen nagy hivatalok és méltóságok vannak, melyek egész életére biztosíthatnak valakinek tekintélyes pozíciót. Mindenekelőtt ki kell jelentenem, hogy a Státus elnökét a szabályzat és szervezet értelmében tényleg életfogytiglan választják meg, ez az elnök azonban nem élvez semmiféle fizetést vagy javadalmat, ez az elnök nem kap jelenléti díjakat sem, amikor az igazgatótanács havi üléseire elmegy s ennek az elnöknek épen úgy, mint ennek az igazgatótanácsnak többi tagjainak tényleges kiadásait sem téríti meg senki s ha a kormány megvizsgálhatja a katolikus Státus ügykezelését és számadásait, amint azt már több ízben megtette, egyetlen 500 vagy 400 lejes nyugtát sem fog találni, amelynek alapján én pénzt vettem fel, bármilyen címen, akár csak számtalanszor megtett utazásaim költségeinek megtérítése címén sem, holott eleget utaztam érte olyan időkben is, amint azt Anghelescu ur nagyon jól tudja, — amikor még nem voltam a Szenátus tagja és nem élveztem a szenátori szabadjegyet.

Ezeket el kellett mondanom azért, hogy megvilágítsam és megmutassam Önöknek helyzetemet: nem vagyok senkinek fizetett alkalmazottja, nem kapok semmiféle fizetést sem az egyháztól, sem ettől az egyházi szervezettől.

Laurențiu Oanea: Ez megfelel a valóságnak.

Gyárfás Elemér: Következésképpen én ma sem teszek más egyebet, szenátor urak, midőn képviselem és védelmezem egyházam jogait, mint amit elődeim tettek, — amint Oanea ur erre rámutatott — akik 150 esztendőn keresztül a protestáns fejedelmek idejében védelmezték az egyház érdekeit ezek protestáns irányzatával szemben, védték egyházunk érdekeit a Habsburgok németesítő törekvéseivel szemben és védték végül a magyar kormányok laicizáló törekvéseivel szemben is, kiknek hasonlóképpen sok harcuk volt velünk épen azért, mert nem akartunk engedni s nem akartunk egyetlen kormány kezében sem eszközökké süllyedni: sem az erdélyi fejedelmek, sem a Habsburgok, sem a magyar kormányok kezében. Mindig kizárólag csak az egyház érdekeit védelmeztük.

Oanea szenátor ur e kérdés tárgyalását azzal az állítással kezdte, hogy itt valami rendkívül súlyos dolog történt, mert mi, ennek a Státusnak vezetői — s vezetőkről beszélve, ki kell itt jelentenem, hogy a katolikus Státusnak igazi vezetője és elnöke a püspök, aki fájdalom, nem szenátor, nem jöhet ide s ezért kényszerülök én ennek a szervezetnek nevében beszélni, — szóval, hogy mi, a Státus jelenlegi vezetői tultettük magunkat a nuncius tekintélyén, tultettük magunkat az érsek s a kormánynak tekintélyén is és egyenesen a Vatikánhoz fordultunk.

Uraim, annak a híres bűnügyi eljárásnak a során, mely az ügyészség előtt megindult s melyről Oanea ur is szólott, azt kérdezte tőlem az ügyész: „Uram, Önök november 16-án megkapták a miniszterelnök ur iratát, amelyről Oanea ur beszélt, hogy lehet az, hogy Ön, aki a parlament tagja, nem interpellált e kérdésben, nem irtak erről semmit a lapokba s nem éltek közigazgatási panaszal sem?”

Erre én akkor a következő választ adtam:

„Ügyész ur, mi november 16 és 17-én tényleg két leiratot kaptunk a miniszterelnök urtól, mint vallásügyi minisztertől, nem tettünk azonban ez ellen ilyen lépéseket sem, mert közgyűlésünk előestélyén közbelépett Cisar érsek és a belügyminiszter ur is, akinek nevében a rendőrhatalóság már korábban engedélyezte gyűlésünket és ezek eredménye képen mind szóbelileg, majd távirati uton és végül írásban is a gyűlés megtartására az engedélyt megkaptuk. Következésképpen nem panaszkodhattunk amiatt, hogy gyűlésünket betiltották. Ami viszont a kérdés lényegét, nevezetesen a jogiszemélyiség elnemismerését s a többi kérdéseket illeti, közvetlenül a gyűlés után megjelentünk — én és Majláth püspök — a miniszterelnök ur és a kormány ama többi tagjai előtt, akiket a miniszterelnök ur, a kérdés tanulmányozásával megbízott s ők arról biztosítottak minket, hogy a kormány foglalkozik a kérdéssel, tárgyalásokat indít a Szentszékkal s nem fog semmi-

féle erőszakos rendszabályt alkalmazni addig, amíg e tárgyalások befejezést nem nyernek. Ezért tehát — mondottam az ügyésznek, úgy találtuk, hogy nem volna részünkről illendő, ha interpellációkkal, újságcikkekkel és contenciós panaszokkal nyugtalanítanók a közvéleményt, ezért hallgattunk egyelőre, míg e lépések eredménye eldől."

Azután pedig mit tettünk, szenátor urak?

Miután a kormány tudomásunkra hozta, hogy e kérdésben a Szentszékkal tárgyalásokat indít, összegyűjtöttük jogszainkat és történetíróinkat s emlékiratot szerkesztettünk — ezt a röpiratot — amelyben kifejtettük álláspontunkat.

Január 19-én Mailáth püspök s én megjelentünk a miniszterelnök ur előtt, hogy átadjuk neki ezt az emlékiratot. Mivel a miniszterelnök ur gyengélkedett s nem fogadhatott bennünket, arra utasítottak, hogy jelenjünk meg Pop Valér miniszter ur előtt, akinek az emlékiratot át is adtuk.

Pop Valér miniszter ur átvette az emlékiratot s így az ország kormánya hivatal is osantudomást szerzett a mi álláspontunkról, szükségesnek találtuk, hogy egyházunk legfőbb feje, akivel tárgyalások kezdődtek, szintén megismerje ezt. Kinyomattuk tehát az emlékiratot latin nyelven is s azt személyesen elvittük Rómába. Tettük ezt a konkordátum alapján, mely törvényben van iktatva s amely biztosítja Románia összes katolikus hívőinek a Szentszékkal való szabad érintkezését. Semmi olyan sem történt tehát, ami sértette volna a tekintélyét a pápai nunciusnak vagy az érseknek, akik iránt mindig a legnagyobb tiszteletet tanusítottuk s akikkel állandóan a legszívélyesebb viszonyt tartjuk fenn, annál kevésbé sérthette ez az ország kormányának tekintélyét.

G. Elefteriu: Milyen azonban az Önök viszonya a Szentszékhez s a püspökhöz?

Gyárfás Elemér: Ezt hirdetettük az emlékiratban.

Szenátor urak, az előrehaladott időre való tekintettel nem akarok sem a történelmi, sem a jogi kérdésekkel foglalkozni, mert ezeket kifejtettük emlékiratunkban s nem akarom ezekkel most fárasztani Önöket.

Válaszolni szeretnék azonban Oanea ur politikai vádjaira.

Oanea ur csodálatos dolgot állít: azt, hogy *a katolikus Státus seb volna a román nép testén*. S azt is állítja, hogy úgy a magyar, mint a román uralom alatt a Státust ilyen sebnek tekintették a román nép testén. Kétségbevonom ezt s a leg határozotabban és legünnevélyesebben tiltakozom az ellen az állítás ellen, hogy Erdély félmilliót számláló katolikus hívői...

Laurentiu Oanea: Csak 200.000 en vannak.

Gyárfás Elemér: ...A román nép testén sebet jelentenek. Soha. Kérdezzék meg akármelvik katolikus hívőt s látni fogják, hogy egyetlen egy sem fogadja el azt az állítást, mely szerint ő a román nép testén seb lenne.

dr. Laurențiu Oanea : „Az erdélyi katolicizmus multja és jelenje” című mű dolgában mely megjelent 1925.-ben s amelyben Önök a román népet szidalmazták s ahol Ön áll a szerzők élén, szintén nem bűnösök Önök ?

Gyárfás Elemér : Az 1925.-ben kinyomott könyv egyes fejezeteiért az vállalta a felelősséget, aki azokat megírta. Nem hiszem azonban, hogy találhatnának egyetlen olyan állítást is ebben, amely nem volna igaz.

Ami a multat illeti — mondja Oanea ur — elsősorban is azért volnánk mi seb a román nép testén, mert mi mozdítottuk elő a románoknak a kath. egyházzal való unióját, ami nagy nemzeti szerencsétlenség volt, mert ezzel két táborba osztottuk a román népet, s ez csak nagy nehezen tudott ebből az unióból valamelyes nemzeti hasznot huzni.

Laurențiu Oanea : Kulturális hasznot!

Gyárfás Elemér : Szenátor urak, ha az a mi legnagyobb vétkünk, hogy támogattuk és elősegítettük mi is a románoknak azt a mozgalmát, hogy a római Szentszékekkel egyesüljenek, *ezt a vádat vállaljuk*. Azt a kérdést pedig, hogy ez hasznot vagy kárt okozott-e a román nemzetre, nem mi döntjük el, hanem döntsék el az unitus és orthodox urak s el fogja dönteni majd a történelem ítélete. Mindenesetre vannak igen nagy tekintélyű történetírók, köztük a jelenlegi miniszterelnök ur is, akik nem osztják Oanea urnak azt a véleményét, hogy az unio a román nép kárára lett volna.

Ami azt a további állítást illeti, hogy a katolikus Státus akadályozta volna meg a román nép elismertetését negyedik nemzetként, — azt hiszem, hogy ama bizonyos Supplex Libellus Valachorum-ról van szó, melyet Bob és Avram püspökök gondolom 1793.-ban II. József uralma után terjesztettek elő s amelyet Bécsből leküldöttek az erdélyi diétának, hogy ebben a kérdésben állást foglaljon. Az erdélyi diéta erre nézve úgy határozott, ahogyan azt akkor helyesnek ítélte. Azonban nem a katolikus Státus és nem mi katolikusok határoztunk. Ha valaki hibás volt, akkor hibásak voltak e diétának összes tagjai, mind a három nemzet s mind a négy vallás s nem csak mi. Következésképp nem lehet állítani, hogy mi lettünk volna azok, akik megakadályoztuk a román nép elismertetését negyedik nemzetként.

Ellenkezésképp, épen az unió útján már az 1701.-ben kelt diploma által, melyet Oanea ur is idézett, az unióra lépő románok elismertettek a katolikus vallásnak, az erdélyi fejedelemségben bevett negyedik vallásnak tagjaiként.

Nicolae Iorga miniszterelnök és vallás-közoktatásügyi miniszter : Gyárfás ur megengedi, hogy félbeszakítsam ?

Azt hiszem jó volna, ha ezeket a történeti kérdéseket a történetírók gondjaira bízna. Mi pedig térjünk rá azokra a kérdésekre, amelyek bennünket érdekelnek.

Gyárfás Elemér: Nem is akarok többet történeti kérdésekről szólani, csak azt az állítást utasítom vissza, hogy a katolikus Státustól izgatások indultak volna ki a román nép ellen.

Nicolae Iorga, miniszterelnök és vallás-közoktatásügyi miniszter: Tudja kérem, hogy mi az én álláspontom ebben a kérdésben? Ami a multban történt, azt mindenki abból a természetes érzésből tette, amit a maga népe iránt táplál és azoknak az eszményeknek megfelelően, melyek az akkori szellemnek megfeleltek.

Hagyjuk tehát most ezeket a dolgokat!

Gyárfás Elemér: Elhangzott azonban egy állítás, mely hatással lehet sokakra, és pedig Oanea urnak az az állítása mely Majláth püspöknek az 1918 november havi katolikus Státusgyűléssel kapcsolatos beszédére és táviratára vonatkozik.

Szenátor urak, ez a gyűlés 1918. nov. 13. vagy 14-én folyt le. A gyulafehérvári nemzetgyűlés pedig decemcer 1-én volt. Kérdezem Önöket: ha tegyük fel, Bukovina március 1-én véletlenül úgy határozna, hogy Lengyelországhoz fog tartozni, az itt jelenlevő főtisztelendő metropolita pedig ma febr. 12-én kijelenti, hogy kitart rendületlenül az anyaország mellett, elkövetne-e ezzel valamit kötelességei ellen? Én azt hiszem, hogy az az eskü, melyet egy püspök hazája mellett letesz, éppen az ilyen kritikus helyzetekben kell, hogy érvényesüljön, amikor még nem látni tisztán, hogy az események hová viszik az állam szekerét, ilyenkor kell, hogy kötelezze az az eskü az ilyen vezető embereket, hogy híven kitarsanak amellett, ahogy helyt állt Majláth püspök is esküje mellett addig, amíg bevégzett tények ezt tárgytalanná nem tették. Amikor 1918. dec. 1-én bevégzett tények állottak elő, ettől az időponttól kezdve nem mutathatnak fel Önök Majláth püspök részéről egyetlen olyan nyilatkozatot sem, amely kifogás tárgyává volna tehető.

Szenátor urak, a multévi nov. 19-i gyűlésnek betiltására vonatkozólag megmondtam már véleményünket. Mi azt hiszük, hogy...

Nicolae Iorga, miniszterelnök és vallás-közoktatásügyi miniszter: Ismét olyan dolgot kevert Ön a vitába, mely távol áll a kérdéstől, nevezetesen főtisztelendő Majláth püspök magatartásának dolgát. Nekem nagyon izgalmas megbeszélésem volt a Főtisztelendő atyával, melynek rendén, nyíltan beszéltem vele, bár inkább azt óhajtottam volna, hogy ne mondjak neki bizonyos dolgokat, tekintettel korára, egészségi állapotára és magas állására. A főtisztelendő ur azt mondotta nekem: „E történelmi kérdésben, kizárólag katolikus szempontból foglalok állást. S akkor én azt mondtam neki: engedje meg, hogy ezt ne higgyem el, mert ha Főtisztelendőséged lelkében meghalt volna a természetes ragaszkodás azzal a nemzettel szemben, amelyhez tartozik, úgy nem lenne tisztességes ember, aminthogy én sem lennék tisztessé-

ges ember, ha bennem valamikor, akármilyen körülmények között is, meghalna nemzetemhez való természetes ragaszkodásom. Ne nyuljunk tehát bele az emberek lelkivilágába. Sulyos titkok vannak ott, drámák vannak ott és profanizálja ezeket az, aki ezeknek lényegét kíméletlenül érinti. Beszéljünk a dologról, ahogyan azok állanak, beszéljünk erről az intézményről, és a román állam jogrendszerének törvényeiről ezzel az intézménnyel szemben, mely e pillanatban nem áll törvényes alapon, mert az állam nem adta meg neki a jogi személyiséget.

Gyárfás Elemér: Miniszterelnök ur, amit ön most a lelek belsejére vonatkozólag elmondott, tökéletesen ugyanaz, amit én egyszer vagy kétszer már elmondtam itt, amikor az irredentizmusról volt szó...

Nicolae Iorga, miniszterelnök és vallás- közoktatásügyi miniszter: Lelkileg egymás szakállát cibáljuk és összetörjük azt a kicsiny lehetőséget is, ami a román állam keretében a különböző nemzetek között megvan.

Gyárfás Elemér: Én is különbséget tettem a között, ami a lélekben van és a között, amit mond és tesz az ember. Nem akartam egyebet, mint megállapítani azt, hogy azóta, amióta a mai helyzetben vagyunk, senkisémmé állíthatja, hogy Majláth püspök tettel vagy írásban elkövetett volna valamit. Következésképp tehát azzal, ami az egyesülés előtt történt, nem vádolható ő meg ma.

Iorga, miniszterelnök és vallás- közoktatásügyi miniszter: Az Uristen tartsa meg őt s az Uristen bocsásson meg neki! Mi azonban...

Gyárfás Elemér: Áttérek most néhány kisebb kérdésre, melyeket érinteni kívánok.

Oanea szenátor ur kifejtette a kath. Státus egész történelmi multját. Nem akarom ezt a fejtegetést megismételni. Általánosságban helyes volt. Volt azonban néhány állítása, melyeket mi téveseknek ítélünk, de ezeket az állításait sem akarom érinteni, hanem csupán azokat, melyeket feltétlenül szükségesnek találók, s amelyekről beszélnem kell.

Oanea szenátor ur mindenekelőtt azt állítja, hogy mi a „Státus“ szót azért használjuk, hogy ezzel zavart és konfuziót keltsünk. Szenátor urak, nem mi akarunk konfuziót kelteni e kifejezés használatával, hanem azok, akik konfuziót akarnak előidézni e kérdésben, akik izgatni akarnak ellenünk, azok használják ezt az elnevezést ilyen kétértelmű formában, hogy ellenszenves hangulatot keltsenek így ezzel az intézménnyel szemben, amely pedig nem egyéb, mint egyik történelmi hitvallásnak püspökmegeyi szervezete, olyan szervezete tehát, amilyennel az összes többi felekezetek is rendelkeznek. Ezek az urak használják ezt a szót abban a formában, amely alkalmas konfuziók keltésére. Szenátor urak, ott tul Erdélyben

mindenki nagyon jól tudja, hogy amikor a katolikus Státusról vagy pl. az unitárius Státus buni vagy ladamosi birtokáról van szó, az alatt mit kell érteni és senki sem gondol a politikai államra, hanem csakis egy egyházi intézményre.

Pákéi Sándor József: Egyházmegyei intézményre.

Gyárfás Elemér: Szenátor urak, áttérek egy kérdésre, melyet Oanea ur megemlített anélkül, hogy részletekbe bocsátkozott volna, mely azonban úgy hiszem, az Önök szemében igen nagy fontossággal bír.

Oanea ur sokszor emlegetett óriási javakat, melyeket a katolikus Státus igazgat, az összes ujságok tele vannak ezzel s arról irnak folyton, hogy miként kezeljük ezeket a javakat és hogyan költjük el ezeket az alapokat, ahelyett, hogy azokból mások is hasznot látnának.

Uraim, miből allnak a katolikus Státusnak e javai ma? Önök jól tudják, hogy az ilyen javak nem gyarapodnak. Báthori fejedelem tett egy alapítványt 1583-ban, maradt valami a jezsuitáktól és Mária Teréziától is, ezek a javak azonban folyton fogytak s ami megmaradt, azt az agrárreformmal kisajátították.

Következésképen hogyan is állunk ezzel az óriási vagyonnal? Ezt akarom Önöknek néhány szóval megmondani.

N. Iorga, miniszterelnök és vallás- közoktatásügyi miniszter: Már megmondták.

L. Oanea: De a többi városban, ahol az iskolaépületeken kívül olyan javakat kezelnek Önök, amelyek jövedelmeket hajtanak?

Gyárfás Elemér: Erről akarok beszélni Oanea ur. Ez hat a román közvéleményre, amikor milliárdos alapokról beszélnek Önök.

Miről van szó, Szenátor urak? Van egy templom Kolozsvárt, mely tényleg igen nagy értéket képvisel, de semmiféle jövedelmet nem hajt. Van Kolozsvárt, Brassóban, Csikszere-dán, Gyulafehérvárt, Kézdivásárhelyt, Marosvásárhelyt és Székelyudvarhelyt egy-egy gimnázium-épületünk s Brassót kivéve mindegyik városban a gimnázium mellett s ennek céljaira egy-egy internátusunk. Van azonkívül még egy internátus Kolozsvárt az egyetemi hallgatók részére. Ha ezeknek az épületeknek jelenlegi értékét, különösen a mai építési költségeit számítjuk, úgy ez az érték tényleg óriási. De amint a számadásainkból kitűnik, mindezek improduktív javak, noha összesen 220 millió lej értékben szerepelnek könyveinkben.

Szenátor urak, még egyszer megállapítom tehát, hogy ezek a javak egyetlen fillér jövedelmet sem hoznak. Ellenkezőleg ezeknek az épületeknek fenntartása és javítása óriásösszeg pénzbe kerül. Következésképen olyan nagy vagyonok ezek, amelyek semmiféle jövedelmet nem hajtanak.

S melyek azok a javak, melyek jövedelmet hoznak? Van Kolozsvárt két bérbeadott házunk, amelyek közül az egyik nagyobb, a másik kisebb.

Hangok: Mennyit hoznak?

L. Oanea: És a Központi Szálloda, melyet én nyertem meg Önöknek a legfőbb semmitőszéknél, a Központi Szálloda mennyit hoz?

Gyárfás Elemér: Van a Központi Szálloda és Kolozsvárt egy kétemeletes ház, melyek mindenesetre igen szép értéket képviselnek. Van Radnóton egy malom, van 15 hektár szőlő, 30 hektár szántóföld, ennyi maradt meg 5000 hektárnyi vagyunkból Szenátor urak, s mindez ma körülbelül 30 milliót jelent s évente 3—4 millió lej jövedelmet hoz, amiből fedezni kell a 7 gimnázium összes személyi és dologi kiadásait.

Ha tehát, Szenátor urak, azt mondaná nekem valaki, hogy kész egyszer s mindenkorra vállalni és garantálni ennek a 7 gimnáziumnak, vagy akár csak 3—4-nek összes dologi és személyi kiadásait, nagyon szívesen átengedném az illetőnek az összes produktív javakat, hogy ne kelljen foglalkoznunk mással, mint a többi gimnáziumokkal, mert ma ezeket csak a tanulók tandijaiból, valamint a szülők és hívők hozzájárulásából tudjuk fenntartani. Ez az a hires vagyon. Ezenkívül volt 3—4 milliónk, mely betétben volt két banknál, s Önök jól tudják, mi a sorsuk a bankbetéteknek, különösen amikor mindkét szóbanforgó bank ezidőszerint kényszeregyezségben van. Van valamelyes kisajátítási járadékunk, melynek árfolyamát mindnyájan ismerjük. Ez az egész vagyon. Erdély mindegyik felekezetének ennél többje van. Nem is beszélve görög katedestvéreinkről, akik ugyancsak királyi adományként a Habsburgoktól megkapták az Apaffi fejedelmek hatalmas ősi birtokát.

L. Oanea: Ez az uradalom román volt. Vitéz Mihályé volt.

Gyárfás Elemér: Száz évvel ezelőtt lehetett, mikor egy évig fejedelem volt. Hasonlóképen nem akarok beszélni a nagyváradi görög katolikus püspökségről, amelynek talán 100.00 holdnál, tehát 50-60 ezer hektárnál is több vagyona volt. Megállapítom tehát, hogy egyetlen püspökségnek, egyetlen felekezetnek sincs Erdélyben kevesebbje, mint az erdélyi püspökségnek és Oanea ur érdekes előadásából hallották már Önök, hogy ezt a vagyont csak azért nem kezeli nálunk is a püspök, amint kezeli a több egyházmegyékben, mert a püspök 150 éven keresztül számúzve volt s akkor ez a szervezet vette át a vagyonkezelést.

Szenátor urak, most csak még néhány kérdésre térek ki.

Az első dolog az, hogy *mi is történt 1873-ban*, amikor a Státusnak akkori elnöke állítólag egyszerűen ellopta az állam vagyonát, hogy azt a katolikus Státus zsebébe dugja.

Szenátor urak, annak a katolikus comissionak, meyl állítólag a kormánytól függött, báró Jósika Lajos volt az elnöke s ebben a minőségében katolikus vagyonokat kormányzott. Ha ő 1873-ban e minőségében akarmilyen formában, de az akkori kormánynak és államnak legrosszabb esetben is hallgatólagos jóváhagyásával átadta ezt a vagyont a katolikus Státusnak, ez azt bizonyítja, hogy azokat átadhatta és jogában is állott átadni.

Én nem voltam jelen az átvételnél 1873-ban, mert hiszen 11 évvel később születtem, de ha Báró Jósika Lajos azt átadhatta és ha ezt a vagyont megszakítás nélkül ez az intézmény kezelte és birtokolta, mi ma nem térhetünk vissza 60 esztendővel ezelőtt történt tényekre, mert ha minden egyes vagyon eredetére visszatérnénk és kutatnók annak a szerzési módját és azt, hogy miként ment át kézről-kézre, akkor felette érdekes dolgok jönnének ki ebből!

Traian Alexandrescu: Elérkezett Ön Proudhon elméletéhez!

Gyárfás Elemér: Oanea ur nagy hatást akart kelteni itt a magyar állam hivatalos évkönyvével, kimutatva, hogy ott a vallás és közoktatásügyi miniszterium bizottságai között szerepel a katolikus Státus igazgatótanácsa is. Mit jelent ez, Szenátor urak? Mit jelent ez a besorozás, melyet a pesti kormány eszközölt? Azt jelenti, hogy Pesten is volt egy csomó olyan ember, akiket az egész egyházi vagyon laicizálásának s az egyház kezeiből való elvételének vágya vezetett antiklerikális avagy sovinizta szempontból, hogy az ő kezükbe jusson s ezzel a vagyonnal közvetlenül rendelkezhessenek. Mi az erdélyi egyházmegye szervezett katolikusai mindig szembehelyezkedtünk ezekkel a törekvésekkel.

A magyar kormány tehát megengedhette magának, hogy egyoldaluan kinyomassa a mi igazgatótanácsunk névsorát évkönyvébe, — mi azonban nem tettük ugyanezt s nem nyomtattuk ki évkönyvünkben a magyar vallásügyi miniszterium hivatalait. (Derűlség.)

Engedjék meg Szenátor urak, de ha én egyoldaluan az én évkönyvemben kinyomatom, hogy valaki ilyen vagy amolyan kapcsolatban van velem (Derűlség.) ez csak egyoldalú állítás, — kérem Önöket Szenátor urak hallgassanak meg — s minden attól függ, hogy az illetéknépen teremtett helyzetet a másik fél is elfogadja-e, amit pedig bizonyítani nem lehet.

N. Iorga, miniszterelnök és vallás- közoktatásügyi miniszter: Gyárfás ur megengedi? A parlamenti viták során olykor felette érdekes mozzanatok állanak elő. Nekem most alkalmam nyílt arra, hogy Önt szemben állani lássam a magyar állammal. (Taps, derűlség.)

Gyárfás Elemér: Természetesen!

N. Iorga, miniszterelnök és vallás- közoktatásügyi miniszter: Nos, én válaszómban nem fopok a magyar állammal hadakozni, mert nekem teljesen mindegy, hogy mi volt azelőtt, hogy mi, államunk jogai alapján elhelyezkedtünk ott, ahol ma vagyunk. (Taps).

Gyárfás Elemér: Szenátor urak, hiszen éppen az adja meg nekünk a jogcímet ahhoz, hogy álláspontunk mellett kitartsunk, mert ha mi a román kormánnyal szemben merevebbek és kevésbé hajlékonyak volnánk, akkor joggal kérdezhetnének bennünket: miért nem szálltunk szembe a magyar állammal is?

En azonban bebizonyítom, hogy mi a magyar állammal is szembehelyezkedtünk és még azzal szemben sem engedtünk semmit ősi jogainkból.

Szenátor urak, nem akarok több történelmi kérdést érinteni. Csupán néhány kérdéstről beszélek még, melyekről azt láttam, hogy e magas testület tekintélyes tagjaira mélyebb benyomást gyakoroltak. Különösen két kérdést választottam ki...

Prof. Negoită Dănăilă: Beszéljen a két leiratról. (Helyeslés.)

Gyárfás Elemér: ...Melyekről azt láttam, hogy hatást váltottak ki.

Prof. Negoită Dănăilă: A legnagyobb hatást a leiratok váltották ki.

Gyárfás Elemér: Az egyik annak a beadványnak a kérdése, melyben a kolozsvári egyetem tanárai a Szentszékhez fordultak és jogaik tiszteletbentartását kérték.

Prof. Negoită Dănăilă: En a vallásügyi miniszterium leiratát értettem.

Gyárfás Elemér: Szenátor urak, ez a kérdés igen érdekes. Azzal vádolnak bennünket, hogy új szabályzatunk alapján kizártuk szervezetünkben a kolozsvári állami egyetem tanárait.

Mi is tulajdonképpen az az új szabályzat, melyet 1931-ben kidolgoztunk? Engedjék meg, hogy megmagyarázzam. 1928-ban megszavazták a vallásügyi törvényt. Ebben van egy szakasz, ha jól tudom, az 51-ik, mely kötelességévé teszi minden hitvallásnak, hogy a törvény végrehajtási utasításának közzétételétől számított 6 hó vagy egy év alatt szerkessze meg szabályzatát s terjessze azt láttamozás végett a kormány elé. Ezt a végrehajtási utasítást máig sem adták ki s így volt időnk arra, hogy azt a kormány elé terjesszük. Mivel azonban a törvény már érvénybe lépett, idejekorán hozzáfogtunk, hogy szabályzatunk régi szövegét átalakítsuk s összhangba hozzuk a vallásügyi törvénnyel. Nem tettünk egyebet, minthogy a régi szabályzatból átvettük mindazokat a rendelkezéseket, melyek nem állottak ellentétben a vallásügyi törvénnyel s csak azokat módosítottuk, melyek nem egyeztek meg a jelenlegi helyzettel.

Mit tartalmaz az egyetemet illetően a régi szabályzat? Azt mondja: a katolikus Státus közgyűlésének jogszerinti tagjai „a m. kir. Ferencz József tud.-egyetem” összes róm. kath. tanárai, kik az erdélyi róm. kath. egyházmegyéből valók. Mit tettünk mi? Megállapítottuk, hogy nem tarthatjuk meg ezt a szöveget, mely a „m. kir. Ferencz József tud.-egyetem” tanáraitól beszél, s minthogy ma más főiskolák is vannak, mint a kolozvári egyetem, így a kereskedelmi akadémia és a mezőgazdasági akadémia, a következő szöveget iktattuk be: A közgyűlésnek jogszerinti tagjai az egyházmegyében lévő főiskolák tanárai, ha az erdélyi róm. kath. egyházmegye kötelekébe tartoznak. Következésképen nemcsak, hogy nem fosztottunk meg senkit jogaitól, hanem ezt a jogot még ki terjesztettük az egyetemen kívül a kereskedelmi és mezőgazdasági akadémiákra is.

Most pedig lássuk, hogy áll a konkrét eset? Itt vannak előttem ennek a szenátusnak kiváló jogszerinti tagjai. Az a tény, hogy valaki elnöke volt a legfőbb semmitőszéknek vagy pedig hadtestparancsnok volt, nem jelenti még azt, hogy a szenátus elnöke csupán ez alapon meghívja őt az ülésekre. Az illetőnek érvényesítenie kell ezt a jogát, be kell mutatnia jogcímét, be kell jelentenie: uram, megvan a jogom, arra kérlek tehát, ismerd azt el.

Ugyanez az eljárás nálunk is. Az egyházmegyének minden fia, ki ilyen jogcímét megszerez, például megválasztják képviselővé vagy szenátorrá, elmegy a plebánosához és azt mondja: Uram megválasztottak képviselővé, következésképen megnyílt előttem a jogszerinti tagságnak utja, kérlek értesítsd a püspököt, hogy a jogszerinti tagok sorába beirasson. Ez az eljárás.

Ezek a professzor urak azonban, akik állítólag megtalálták a Szentszékhez vezető utat — ki fogom mutatni, hogy nem találták meg — akik a Szentszékhez fordultak, akik Rómába mentek panaszra, nem találták meg azt az utat, mely a kolozsvári helyi plebánoshoz, vagy a kath. Státus központi hivatalához vezet, hogy oda elmenjenek és ott megmondják, hogy ennek a jognak érvényesítését kívánják. Honnan tudjuk mi azt, hogy valaki katolikus és hogy tag kíván lenni? Ehhez szükséges, hogy az illető ezt a jogát igazolja és elismerését kérje.

Ezekkel a professzor urakkal azonban, szenátor urak, még egyéb is van. Mi ugyanis a fentiekén kívül még egy feltételt iktattunk a szövegbe. S mi ez a feltétel? Az, hogy román állampolgárok legyenek. Ha mi beengednénk szervezetünkbe olyanokat is, kik nem román állampolgárok, Önök megvádolnánk bennünket, hogy irredenták vagyunk. Ezek az urak pedig nem román állampolgárok.

Dr. L. Oanea : Baroni Bacăuból való.

Gyárfás Elemér: Lehet, de a többiek nem állampolgárok. Így áll ez a kérdés.

Dr. C. Angelescu: Baroni román állampolgár.

Gyárfás Elemér: Nem tudom, lehetséges. Azonban ezt be kell bizonyítania. Mindnyájan most jöttek Romániába. Honnan tudjuk azt mi, hogy román állampolgárok-e.

Közölhetek azonban Önökkel egy konkrét esetet is. *Dr. C. Angelescu* nagyon jól tudja, hogy Kiss Géza ezidőszerinti szenátor ur, nincs velünk tulságosan barátságos viszonyban s mégis miután kitünt, hogy Kiss Gézát, aki most katolikus, képviselővé és szenátorrá megválasztották, az ő jogát is elismertük, akár tetszett nekünk a személye, akár nem.

Egy hang: Kérte a joga elismerését vagy Önök vették fel őt?

Gyárfás Elemér: Felvettük mi.

Hangok: Mi van akkor az eljárással. (Derűtség.)

Gyárfás Elemér: Épen annak elkerülése végett, nehogy azt mondhassa valaki, hogy a Státus közgyűlése a Magyar Pártnak a fészke s hogy nem engednek oda be mást, csak a Magyar Pártból valókat, amikor láttuk, hogy valakit szenátorrá, vagy előbb képviselővé választották meg, akiről tudtuk, hogy most katolikus — felvettük az illetőt. S amennyire tudom, Kiss ur büszke erre a pozícióra.

Artur Vaitoianu tábornok: Ha az olasz professzoroknak magyar nevük lett volna, mint Kiss Gézának, akkor őket is meghívták volna.

Gyárfás Elemér: Tábornok ur, engedje meg... (Közbeszólások, zaj.) Legyen kérem csak egy pillanatig türelemmel. Hivatkozzam s hívjam tanuságtételre az erdélyieket hogy ki volt számukra rokonszenvesebb: egy magyar politikus, vagy az a román, aki nem követte az ő akkori politikáját? Ha én megkérdézném azt a lelket, amelyről a miniszterelnök ur beszélt, nem tudom mit mondana: Ki a rokonszenvesebb az erdélyi magyaroknak: Kiss Géza ur-e, avagy Baroni s a többiek, akikről a legjobb esetben azt sem tudjuk, hogy milyen emberek.

Hangok: Beszéljen a leiratról. Mi van a leirattal?

Gyárfás Elemér: Arra vonatkozólag is meg fogják kapni a felvilágosítást. Előbb azonban más kérdésre kell áttérnem s meg kell említenem, hogy Oanea ur beszédéből a kolozsvári ügyész előtt folyó bűnügyi eljárásra vonatkozólag felette érdekes dolgokról értesültem. December 21-én ugyanis megjelentészerűen megidézte az ügyész titkárunkat és könyve-lönket. Kihallgatták őket — az ajtónállónak, később pedig egy gépirónőnek tolmácsolása mellett. Egy sereg kérdést tettek fel nekik, például azt, hogy miként kell magyarázni Mária Terézia 1744. évi diplomáját stb. stb. Ezek a szegény tisztvi-

selők hosszú jelentést tettek nekem erről, amire elmentem az ügyész urhoz és azt mondtam:

— „Ügyész ur, ezek az urak ellen valamilyen bűnügyi eljárás van folyamatban?” Azt válaszolta, hogy az *államtitok*.

Megkérdeztem erre: „Ki a vádló?”

— „Az igen nagy titok.”

— „De ki a gyanúsított, ki a vádlott?”

— „Ezt sem mondhatom meg. Igen nagy titok az is.”

N. Iorga, miniszterelnök és vallás- közoktatásügyi miniszter: Azt hiszi Ön, hogy — amint azt Erdélyben szokták — a probléma lényegét érintik azok a kérdések, melyeket a gépirónő utján tettek fel? Azt hiszi, ahhoz, hogy a meg gondoláshoz eljussunk, elengedhetetlen szükségünk volt azoknak a kérdéseknek ismeretére, melyeket a gépirónő utján adtak fel? Vannak hiábavaló kíváncsiságok.

Gyárfás Elemér: Oanea ur idézte a titkár nyilatkozatának egy részét Épen attól a tisztelettől indítva, melyet Ön iránt érzünk, foglalkoznom kell ezzel, mert amit titkárunk mondott s ahogyan ezt a nyilatkozatot most megszerkesztették és idézték, ez valóban nem volt tulságosan hizelgő olyan magas személyiséggel szemben, mint amilyen a miniszterelnök ur. Következésképen meg kell állapítanom, hogy milyen minőségben és hogyan történt kihallgatásuk.

Fogalmuk sem volt szegényeknek, arról, hogy miért idéztettek meg.

N. Iorga, miniszterelnök és vallás-közoktatásügyi miniszter: De kérem, ez közömbös is.

Éppen ezért én azt kértem az ügyész urtól:

„Ezek az urak nem tudnak románul. Arra kérem Önt, mutassa meg nekem azoknak az uraknak a vallomásait, akiket kihallgatott.”

Mire azt a választ kaptam:

„Nem lehet, az igen nagy államtitok.”

S most azt látom, hogy Oanea ur kezében van azoknak a nyilatkozatoknak másolata, melyek azelőtt én velem szemben „nagyon nagy államtitkok” voltak.

Laurențiu Oanea: Megvan a vádirat.

N. Iorga, miniszterelnök és vallás-közoktatásügyi miniszter: De hagyják ezt szenátor urak, nincs ennek semmi jelentősége.

Laurențiu Oanea: Megvan a végleges vádirat. Önök ellen el fogják rendelni a bűnügyi zárlatot!

Gyárfás Elemér: Ugyancsak Oanea ur kijelentéseiből azt hallom most, hogy a kormány lett volna az, mely ezt a vizsgálatot elrendelte, noha az ügyésztől eltávozva, Pop Valér miniszterhez mentem és azt mondtam neki:

„Miniszter ur, bűnügyi eljárás folyik ellenünk. Mondja meg kérem, miről van szó?”

Pop ur azt válaszolta nekem: „Fogalmam sincs róla.“
Maglepetés ez nekem is. Holnap Bukarestbe utazom s meg fogom kérdezni Hamangiu urat és a miniszterelnök urat.”

Érdeklődött is s azt mondta Pop Valér ur — sajnálom, hogy nincs most itt — hogy megkérdezte Hamangiu urat, aki azonban nem tudott a dologról semmit.

Ugy látszik tehát, hogy mégsem a kormány adta ki a rendeletet, amint azt Oanea ur állítja, hanem csak alsóbb hatóságok foglalkoznak ezzel a kérdéssel.

Laurențiu Oanea: Joguk van hozzá.

Gyárfás Elemér: Mégis elmentem az ügyészhez s azt mondtam neki: „Ha tudni akar valamit, itt vagyok én, rendelkezésére állok és megadom az összes szükséges felvilágításokat.”

Azt felelte erre az ügyész, hogy engem nem idézhet meg, mert a parlamenti immunitás védelme alatt állok,

Azt válaszoltam neki, hogy ne törődjék az immunitással. Jobb ha én eljövök s világosan, nyíltan, románul mondom meg, amit tudni akar, mintha tolmács útján hallgat ki kis tisztviselőket Mária Terézia vagy Ferencz József idejéből való tények értelmét illetően.

Hangok: A leiratot. Mi van a leirattal?

Gyárfás Elemér: Most rátérek a leiraatra is. Uraim, meg kell Önöknek mondanom, hogy mi még azt sem tudtuk megállapítani, hogy miért folyik az eljárás: a közgyűlés megtartása miatt-e amelyre vonatkozólag, mint azt már mondtam, úgy írásban, mint szóban, úgy táviratban, mint távbeszélőn nov. 19-én 7 óraker megkaptam Hodor urtól az értesítést, hogy engedélyezték s így megtarthatjuk, 8 óra 30 perckor pedig a templom elé jött Simu subprefektus ur s kijelentette, hogy közöljük Majláth püspökkel: a kormány semmi körülmények között sem szándékozik a közgyűlés megtartását megakadályozni, nem tudtuk tehát, hogy a bűnügyi eljárásban erről van-e szó, avagy egy állítólagos hamisításról, melyről Oanea ur is nagy előadást tartott Önök előtt, nagy hatást érve el s amiről most én is beszélni kívánok.

Amikor a román imperium alá kerültünk, a kath. Státus első lépése az volt, hogy amikor a kisebbségi püspökök elhatározták, hogy leteszik a hűségesküt Öfelsége kezébe, s amikor a sor a mi püspökünkre is rá került, akkor azt mondtuk, hogy a püspök minálunk nem áll egyedül, hanem épen úgy, mint a protestánsoknál, nálunk is szervezett autonómia áll mellette. Következésképen szükségesnek hittük, hogy ezt a tényt a kormánynak és a királynak tudomására hozzuk és kijelentsük, hogy a püspök nemcsak a maga nevében, hanem mi is a mi nevünkben mutatjuk be hódolatunkat a trón előtt.

Az akkori Avarescu-kormány s vallásügyi minisztere, Goga ur, ki igen jól ismerte helyzetünket, nagyon hálás volt

ezért a magatartásért, — így 1921. március 19-én, a temesvári katolikus püspök egyedül jelentkezett az eskütételnél, a mi püspökünk ellenben úgy jelent meg a trón előtt, hogy a balján ott volt a Státusnak egy világi képviselője is.

Dr. L. Oanea: Nem illik kihasználni azt, hogy az udvar megengedte Önöknek, hogy a püspök eskütételével egyidejűleg a világiak is megjelenhessenek s a trón lábainál loyaltásukról tanúságot telessenek. A kormány gavalléros módon megengedte Önöknek, hogy bizonyosságot tegyenek..

Gyárfás Elemér: Bocsánat Oanea ur, én igen loyális voltam Önnel szemben mialatt beszélt s nem szakítottam félbe. Önnek joga van a viszontválaszra s így arra kérem, ne szakítson félbe.

Én, szenátor urak, nem akarok ebből semmiféle jogot sem kovácsolni, csak azt akarom, hogy milyen volt akkor a mi magatartásunk. Nem két világi volt akkor jelen, hanem egy prelátus s mint világi, én az elnök helyett..

Sándor József: Megtörtént tény.

Gyárfás Elemér: ...világi elnökünk helyett, aki beteg volt akkor. S ebben a minőségünkben Öfelségénélébedre is hivatalosak voltunk.

Ez volt a mi helyzetünk az Averescu-kormány alatt.

Amikor a liberális kormány jutott uralomra, Szenátor urak, rövid néhány hónap mulva már 1922-ben, még inkább 1923.-ban, sőt 1924.-ben is helyzetünket illetően különféle kelemetlenségeink támadtak, mert ez a kormány, melyben olyan nagy multu férfiak ültek, akik igen jól ismerték ennek az országnak problémáit, de nem ismerték az erdélyi helyzeteket s így nem voltak tájékozódva a katolikus Státus helyzetét illetően sem. Akkor Lăpădatu urhoz, az akkori vallás és közoktatásügyi miniszterhez fordultunk s őt arra kértük, hogy tisztázza helyzetünket.

Lăpădatu ur csak most nemrégiben erről a dologról elmondta nekem — s itt igyekezni fogok hiven visszaadni szavait, s remélem, hogy ezt nem fogja Lăpădatu ur rossz néven venni s annál kevésbbé fogja kétségbe vonni.

Lăpădatu ur tehát körülbelül a következőket mondotta :

„Amikor felmerült ez a kérdés, láttam, hogy annak igen nagy a fontossága, mert nemzeti szempontból is kiélezhető. Nem akartam tehát egyedül dönteni s a kérdést a liberális párt legfőbb vezetősége s néhai Jon Bratianu elé terjesztetem, aki úgy határozott s azt mondta, hogy évtizedek óta fennálló helyzetről lévén szó, a liberális pártnak nem lehet szándéka elégedetlenségekre okot adni s ezért arra utasította Lăpădatu urat, bocsássá ezen egyházi szervezet képviselőinek rendelkezésére mindazokat az eszközöket, melyekre jogaik védelméhez szükségük van.“

A liberális pártnak s — ami Lăpădatu ur számára döntő volt — magának néhai Ioan Brătianunak ezen állásfoglalása alapján Lăpădatu ur kikérte még a kultusz-minisztérium jogügyi osztályának véleményét is s a minisztérium jogügyi osztálya azt válaszolta, hogy: — szószerint idézek — „tekintettel arra, hogy a katolikus Státus jogiszemélyiség már a korábbi törvények alapján is...” stb., azt indítványozza a jogügyi osztály, hogy adassék ki ez a bizonyítvány...

D. Pascu: Milyen ügyiratokból vette ezeket?

Gyárfás Elemér: ...s erre Lăpădatu ur utján kiadták azt a bizonyítványt, mely a röpiratban is közzé van téve.

Most pedig uraim, rátérek arra a híres hamisításra, amit ezzel az okirattal állítólag elkövettek. Mivel csak egyetlen példányt kaptunk arról, mi több, közjegyző által hitelesített másolatot készítettünk, hogy azokat minden perben és minden hatóság előtt felhasználhassuk, ahol a mi szervezetünk törvényességét vitássá tették s kétségbevonták. Azonban csak a román szöveget másoltuk le, csak a román szöveget használtuk, csak a változatlan román szöveget hitelesítette a közjegyző s Oanea ur nem tud nekem mutatni egyetlen per iratánál egyetlen hiteles másolatot sem, mely ne egyezne meg az eredetivel szóról-szóra, vesszőről-vesszőre. Egyidejűleg azonban, mivelhogy a sajtóban akkor is egyesek kétségbevonták a katolikus Státus törvényességét és jogi helyzetét, kiadtunk román nyelven egy füzetet is, abban közzétettük mindazokat a fontosabb okiratokat, melyeknek nyilvánosságra hozatalát a román közvélemény felvilágosítása érdekében szükségesnek láttuk és közzétettük Lăpădatu urnak ezt a hírhedt 1924. évi végzését is, tökéletesen változatlan román nyelvű szövegével anélkül, hogy ahhoz egyetlen szót is hozzátettünk volna s anélkül, hogy bármit változtattuk volna.

Mi történt azonban? Amikor szétesztették ezt a román nyelvű füzetet, azt mondták a hiveink: „Az ujságok egyre irnak a katolikus Státus ügyéről. Tudjuk, hogy kiadtátok az okmányait. Készítetek ebből magyar kiadást is, hogy mi is olvashassuk: milyen okmányaink vannak s mikre támaszkodhatunk.”

És akkor ezt a füzetet kiadták egy nyelvész-tanárnak, Burnaz professzornak, hogy azt fordítsa magyarra. Ez a tanár nem volt vén jogász s a kérdéses Lapedatu-féle iratot a következőképen fordította le... (Zaj, derűltség.)

Kérem Szenátor urak, szíveskedjenek meghallgatni.

A szöveg így szól: A róm. kath. Státus igazgatótanácsa bármilyen ügyben „*ügyfélként*” fellephet a bíróságok előtt. „Ő azonban nem értette meg, hogy mit jelent ez a szó” „*instanța*” s a következőképen fordította le: „a római kath. Státus igazgatótanácsa *jogiszemélyként* fellephet bíróságok előtt.” (Ellenmondások, derűltség.)

Gheorghe Elefteriu: Nagy mester volt.

Gyárfás Elemér: Magyar kiadás volt ez, mely kizárólag híveink tájékoztatására szolgált. Nem használtuk ezt a szöveget soha egyetlen hatóság előtt sem, sőt egyetlen román előtt sem. Román nyelven csak a hiteles román szöveg használtatott.

Az Erdélyben érvényes polgári perrenetartás szerint nyilvánvaló Szenátor urak, hogy aki felléphet bíróságok előtt, az jogiszemély is.

Gh. Elefteriu: Lehet azonban megbízott is.

Traian Alexandrescu: Gyárfásur, nekem úgy tűnik, hogy téves az érvelés!

Gyárfás Elemér: Oanea ur és Szenátor urak, kijelentem Önöknek, hogy ez egyszerűen csak egy hibás fordítás volt, de senki azt bebizonyítani nem fogja, hogy mi valamilyen hatóságnak más szöveget mutattunk volna be, mint a miniszterium hiteles szövegét. Az eredeti szöveg, az eredeti leirat pedig ma is vasszekrényünkben van elzárva. Személyesen győződtem meg arról, hogy abban semmiféle hozzáadás nincs. Ezt a leiratot nem adhatjuk át Önöknek. Ha kívánják, fényképmásolatot készíthetünk róla, melyet a jövőhéten bemutatunk, de a leiratot nem adhatjuk ki kezeinkből, mert akkor nem lesz többé semmi eszközünk jogaink és ártatlanságunk bizonyítására.

L. Oanea: Önnek kötelessége, hogy azt a miniszter urnak elhozza.

Traian Alexanrescu: Az eredetit kell elhoznia.

Gyárfás Elemér: Szenátor urak, van még egy kérdés, melyre válaszolnom kell s ezzel aztán be is fejezem beszédemet.

Oanea ur azt mondotta, nagyon helytelennek találja a mi részünkről azt, hogy közreadtuk a fellebbíteli bíróságnak egy ítéletét, melyben az erdélyi románok egyik leghíresebb jogásza, Ioan Pop táblabíró, a förténelmi fejlődés alapján állapította meg, hogy a katolikus Státus jogiszemélyiség. Azt tartom, hogy ezzel a tettel semmiféle helytelen dolgot nem követtünk el.

Szenátor urak, azt hiszem, hogy e közvélemény is és Önök is joggal kérdezhetik: hogyan kerülhetett ez a probléma a szenátus elé? Miért folyik felette vita az újságokban? Miért nyugtalanítják ezzel a kérdéssel a közvéleményt, amikor az ügy annyira egyszerű, szabatos és tiszta, hacsak nem akarja azt senki szándékosan összegabalyítani?

Van Erdélyben uraim, egy egyházi szervezet: a katolikus Státus. Azt állítják, hogy ez a szervezet szembehelyezkedett a román állammal s irredenta cselekményeket követett el. Ha ez igaz, úgy az államnak megvannak az eszközei ahhoz, hogy megtalálja a bűnöst és meg is büntesse. Rendel-

kezésére áll a sziguranca és az ügyészség, ezek segítségével beindítja az eljárást a vétkesek ellen.

Azt is mondják, hogy ez a szervezet nem kánonjogszerű s a pápa s a magasabb egyházi hatóságok akarata ellen van. De uraim, hiszen a Szentszéknek s a magasabb egyházi hatóságoknak hasonlóképen rendelkezésére állanak azok az eszközök, melyekkel törvényes utra szoríthatják ezt a szervezetet, sőt nemcsak akkor, ha az törvénytelen, hanem akkor is, ha az csupán nem kívánatos is.

Idejönni azonban és beszélni az ellen az intézmény ellen csupán azért, mert az valakinek nem tetszik, annyit jelent, mint hiábavalóan felizgatni a közvéleményt és visszaélni a szenátus jóindulatával.

Hiszem, hogy az államnak és a Szentszéknek képviselői tudni fogják kötelességüket, ha arra valamelyes komoly okot találnak.

Ami pedig a másik kérdést illeti, azt a kérdést, hogy vajjon azok a javak, — legyenek óriási nagyok vagy sem — melyeket a katolikus Státus kezel, törvényes tulajdonukat képezik-e vagy sem s hogy van-e jogunk azoknak igazgatására és birtoklására vagy sem, erre azt kell válaszolnom: Il y's des juges a Berlin. Vannak még bírák Romániában. Ha bárki azt hiszi, hogy pl. a kolozsvári egyetemnek joga van a templomhoz, vagy a diákotthonhoz s ezek az ő tulajdonát képezik, joga van ezért a bírósághoz fordulni. Felhívom tehát azt az urat, aki azt a 480 oldalas kötetet írta, melyből: Oanea ur itt felolvasott és aki ezzel a kérdéssel a Miniszterelnök urat nyugtalanította és nyugtalanítja a közvéleményt is, indíttasson tulajdoni pert s bizonyítsa be ott a bíró előtt, hogy nem a katolikus Státus a tulajdonos. (Közbeszólások. Zaj.)

Szenátor urak, ez nem nemzeti kérdés, ez nem a katolikusság kérdése. Én latin katolikus vagyok, Oanea ur görög katolikus, Cisar érsek is katolikus, de más egyházmegyéhez tartozik. Az a tény, hogy mind a hárman katolikusok vagyunk, még nem jelenti azt, hogyha van nekem egy óráim, úgy ezeknek az uraknak is ugyanaz a joguk legyen az én óráimhoz. (Derűltség.)

Vannak tulajdonjogok, melyeket tiszteletben kell tartani. (Derűltség.) Ez az egyedül érvényes álláspont.

Alex. Lascarov-Moldovar.u: Ön egy szónoki fordulatot használ, melytől hatást vár. Nincs hatása. Itt nem jogi kérdésekről folyik a vita, hanem a román állam szuverénitásáról. (Taps.) Beállítása tehát nem hat.

Gyárfás Elemér: Nagyon örülök, hogy ön felvetette ezt a kérdést. Szenátor urak, a szuverénitás kérdését illetően már az előbb kijelentettem, hogy egy jogiszemély nem követhet el, az állam szuverénitásával szemben semmit, mert ilyen

cselekményeket csak fizikai személyek követhetnek el, szóval, írással vagy tettel. Ha valaki bünt követett el az állam szuverenitása ellen, büntessék meg őt, ahogyan akarják, hozzák be akár a halálbüntetést, tegyenek, amit kívánnak, mi nem fogunk védelmünkbe venni senkit, aki az állam ellen bármit is elkövetett.

Szenátor urak, végeztem.

Most pedig van egy kérdésem a Miniszterelnök Urhoz.

Minthogy a kormány több tagja, tudtommal a miniszterelnök ur megbízásából kijelentették, hogy a kormány nem kívánja ezt a kérdést erőszakkal megoldani, hanem barátságos uton és olyan megoldást kíván találni, mely ne okozzon nyugtalanságot ebben a mai helyzetben, amikor az összes földalatti elemek örülnek annak, ha olyan konstruktív tényezők, minők az egyházak, e történeti intézmények létejükben megrendülnek; — mint hogy ismétlem, a Miniszterelnök Ur kijelentése szerint, a kormánynak nincsen szándékában erőszakos eszközöket alkalmazni s a Szentzékkel beindított tárgyalások eredményét megvélni kívánja, a magunk tájékoztatása érdekében kérdem a Miniszterelnök Urat: van-e tudomása arról, hogy arra a könyvre, melyben ezeket az igaztalan, téves és rosszakaratu vádaskodásokat ellenünk nyilvánosságra hozták, a vallás- és közoktatásügyi miniszterium neve van rányomva, nyilván azért, hogy úgy tüntessék fel, hogy ez a könyv hivatalos kiadvány. A magam részéről, Miniszterelnök Ur, megvagyok győződve arról, hogy ez visszaélés volt s ez a könyv tényleg nem hivatalos kiadvány. Mivel pedig erre vonatkozólag a Miniszterelnök Ur aztani tagadó gesztusa megnyugtató, fel sem kellene talán tenni azt a második kérdésemet, hogy ennek a kötetnek a nyomtatási költségeit a miniszterium fedezte-e?

N. Iorga, miniszterelnök és vallás- és közoktatásügyi miniszter: Mikor nyomták ezt a könyvet? (Közbekiáltások.) De ha nem engedik, hogy válaszomat megadjam!... Az urak igen szenvedélyesek!

Gyárfás Elemér: Hogy mikor nyomták ki a könyvet, azt nem tudom, mert a kinyomtatás titokban történt.

N. Iorga, miniszterelnök és vallás- és közoktatásügyi miniszter: Amikor kormányra jöttem, ki volt már ez a könyv nyomva?

Gyárfás Elemér: Nem, miniszterelnök ur. Novemberben vagy decemberben jelent meg. Nem tenném fel Önnek ezt a kérdést...

N. Iorga, miniszterelnök és vallás és közoktatásügyi miniszter: Nem jelenhetett az meg az én időmben, mert nekem nincsen pénzem olyan kiadványokra sem, melyek sokkal szorosabb kapcsolatban vannak a kultuszminiszteriummal.

Következőleg nem nyujthattam fedezetet olyan nyomtatvány céljaira, mely kormányom elveivel nincs semmiféle kapcsolatban.

Gyárfás Elemér: Amikor megkérdeztem Ghibu urat, aki iskolatársam, mert hiszen ugyanabban az iskolában végeztük tanulmányunkat: igaz-e barátom, hogy ezt a könyvet ki nyomattad...

N. Iorga, miniszterelnök és vallás- és közoktatásügyi miniszter: Látszik, hogy ugyanabban az iskolában tanultak Önök, mert ő hosszasan ír, Ön pedig hosszasan beszél. (Derűltség.)

Gyárfás Elemér: Megkérdeztem őt: Igaz-e, hogy könyvet irtál, egy érdekes munkát, miért nem küldted azt meg nekem is? Mire azt válaszolta ő nekem, hogy még nem hozták a a nyilvánosságra. Ez december közepe táján történt, s csak január vége felé tudtam nagy nehezen venni egy példányt.

Szenátor urak, bevégezve beszédemet tudomásul veszem, hogy „A Közoktatásügyi Miniszterium” cégérnek használata nem történt felhatalmazás alapján, s hogy nem Ön, Miniszterelnök Ur, adta a pénzt a nyomtatás költségeihez.

Csak még azt az egyet kívánom tehát a miniszterelnök urtól megkérdezni, fenntartja-e előzetesen tett nyilatkozatát és hajlandó-e kijelenteni, hogy ma sincsen szándékában a kérdést erőszakos eszközökkel megoldani, hanem a kérdést a Szentszék elé kívánja terjeszteni s azt ma is barátságos uton óhajtja megoldani.

Mihail Sadoveanu, elnök: A minisztelnök ur kíván szólni.

N. Iorga, miniszterelnök, vallás és közoktatásügyi miniszter: Elnök ur, Uraim, mindenekelőtt köszönetet kell mondanom mind a két urnak, akik a katolikus Státus kérdését itt kifejtették. Oanea ur, látszik, már régen fárad ezzel a kérdéssel. Gazdag és értékes anyagot gyűjtött már össze s mutatott itt be azzal a szenvedéllyel, melyet egyfelől a hazafias, annyira dicséretes szándéka magyaráz, másfelől pedig életkora, mely szerencsétlenségemre, nem az én életkorom. Tökéletes nyugalommal igyekeztem megvizsgálni az összes kérdéseket, igyekeztem át nem lépni azt a határt, melyet a gonddal mérlegelt értékelés von meg, a megoldást illetően pedig igyekeztem megkeresni azt, mely többet megold és kevesebbet sért, ahelyett, hogy olyan megoldásnál állanék meg, mely éppen azért, mert többet sért, kevesebbet old meg.

Köszönetet mondok azonban Gyárfás urnak is, akiről tudom, hogy a legműveltebb, legmegfontoltabb magyar elemek sorába tartozik s anélkül, hogy meg akarnám érzéseit sérteni, engedje meg, hogy azt is mondjam, — a leghazafiasabb elemek sorába, abban az értelemben, hogy ő számot vet annak a szolidaritásnak a következményeivel, melyre a Románia határain belül élő nemzetek között szükség van.

Engedje meg, hogy egyben bókot is mondjak neki: igen jó románsággal beszélt s amikor az ember megtanul egy népnek nyelvén beszélni, nagyon sok dolgot ért meg, melyet máskülönben nem tudna megérteni. S az összes gyanúsítások ellenére, melyek az ilyen párbajban az egyik s a másik oldalról is röpködni szoktak, meg kell mondanom: olyan ember benyomását tette ő reám, aki egyszerűen és jóhiszeműen beszélt s védte azt, amit jogának hitt, bárha megtörténhetik, hogy helyenként téved is.

Mivelhogy pedig ő jóhiszemű ember, hiszem azt, hogy eljön a pillanat, amikor az egész világ meg fogja érteni, hogy létezik egy megoldás, az egyetlen megoldás. Ez a megoldás pedig, kielégítve a román államnak a jogait, a legkisebb mértékben sem érintheti Erdély és a szomszédos részek magyar népének azt az elemi jogát, hogy minél több iskolája legyen s hogy megőrizhesse azokat az adományokat, melyeket annak az egyháznak tettek, melyet mind a két formájában, mind a római, mind a román — és nem görög katolikus — formájában tisztelni szoktunk, mint ahogyan tisztelünk minden más vallást is azért a jóért, amit bármely vallásos formula korszakunk elkeserített és brutalizált lelkeinek nyújt.

Ebben a szellemben adom meg válaszomat. S mivelhogy történetíró vagyok, engedjék meg nekem, hogy ne állítsak fel elméleteket, melyek a valóságok nem tudására támaszkodnak s más korok szellemében magyarázgatnak. Például amikor arról beszélnek nekem, hogy mi történt a kálvinista fejedelmek idejében s arról, hogy a katolikus egyháznak összes intézményeivel együtt védekeznie kellett e kálvinista fejedelmekkel szemben, azt kell mondanom, hogy az a türelmetlenség korszaka volt, amikor minden vallásnak szüksége volt várakra, melyekben védekezhessék. Csakhogy a román állam ehhez semmiben sem hasonlít. Bárha az uralkodó nem katolikus, bárha egy miniszteriumnak vagyok az elnöke, melyben katolikusok, unitus románok is vannak, de a többség nem az ő soraikból, hanem az orthodoxok közül kerül ki, — még sincs nyoma sem olyan törekvésnek, mely bármely egyháznak rosszat akarna tenni. Ami tehát a román államot illeti, nincs Önöknek szükségük semmiféle várra. Mély tisztelettel hajlunk meg a Romániában létező bármilyen felekezet törvényes hatóságai előtt. (Taps). Elismerjük annyiban, amennyiben s bizonyos mértékben minden egyháznak azt a jogát, hogy az ugyanazon a valláson levőknek gyerekeit, akik inkább vallási, mint világi nevelést óhajtanak, nevelhessék.

Hasalóképpen szólottak önök a jozefinista korszakról is. Gyárfás ur, aki Erdélyt és az előbb osztrák, utóbb osztrák-magyar monarchia multját illetően szakember, nagyon jól tudja, hogy mit jelentett a jozefinista monarchia: az antiklerikalizmust jelentette. A román állam nem üz antiklerikaliz-

must. Mi nem harcolunk egyetlen egyház ellen sem azért, mert egyház, hanem éppen ellenkezőleg. Különösképpen az a miniszterium, melynek szerencsém van elnöke lehetni s ehhez hozzávehetem az uralkodót is, akit szolgálni olyan nagy megtiszteltetés számomra, — mind olyan emberek, akik a vallási szervezeteknek szükségét értékelik, bármilyen anti-klerikális eszme is tehát a mi számunkra tökéletesen idegen. Nem vagyunk szekularizálók. Nem vagyunk az egyházak profanizálói. Nem vagyunk olyan emberek sem, akik csak egyetlen iskolát óhajtanánk: azt az iskolát, amelyik az állam pecsétjét hordozza. S ennek az állampecsétnek sem adunk legkisebb mértékben sem egyházellenes jeleget.

Következésképpen bizonyos, hogy a jelen pillanatban önöknek nincs szükségük várakra. Nem támadja önöket senki, következésképpen nincs szükségük védekezésre sem.

Nincs szükségük tehát arra sem, hogy új falakat emeljenek.

Sándor ur, aki telve van körültekintéssel, ujjával, mely hegyes, mint a nyíl, most higgadt kollégája, Gyárfás ur felé mutat, de azt hiszem, hogy Sándor urnak minden ujjakkal való nyilazásai ellenére . . .

Sándor József: Oanea ur felé mutattam.

N. Jorga, miniszterelnök, vallás- és közoktatásügyi miniszter: Ah igen, a nyílak szóval kollégája feje felett repültek. Ebben az esetben nincs szó Gyárfás ur ellenállásának előkészítéséről s akkor nem szóltam semmit.

A jelen pillanatban tehát nincs önöknek szükségük új falakra. És nincs szükségük a régi falak megőrzésére sem, melyek nem védenek meg semmit, de gyanakvásokat keltenek. Képzeljék el uraim, ha valaki e békés város közepére, melynek van rendőrsége és van hadserege, mely minden pillanatban a rendőrség támogatására siethet, arra vállalkoznék, hogy nyilván védekező, de ezzel már egyuttal támadó céllal egy épületet emeljen s annak ablakaira és erkélyeire néhány ágyut és géppuskát helyezzen el, mondhatná azt is, hogy házának feldiszítésére ezt a módot választja, ennek ellenére azonban szomszédjainak homlokát kissé elborítaná az árnyék s feltennék a kérdést: miért használ ez az ember, kinek semmiféle támadó szándéka nincs, legtökéletesebb modern fegyvereket?

Nem, a múlt engem egyáltalán nem érdekel. Nem érdekelnek egyáltalán az 1873. évi rendelkezések sem. Minden államnak jogában van tūrni azt, amit akar, aminthogy minden utána következő más állam élhet szuverénitásával a jog örök szabályai szerint anélkül, hogy ezzel bárkit meg akarna sérteni. Anélkül, hogy ezeket az örök elveket érintené, melyeket senki sem tehet vitássá, minden államnak jogában áll a maga módján magyarázni azt, ami megilleti, vagy mivel-

hogy önök mind a ketten erdélyiek, amire „illetékes“ — minekünk ugyanis csak „hatáskörünk“ van, önöknek azonban „illetékességük“ is, ami olykor a „versengésnek“ egy formája* (Derülség) 1873-ban tehát hozhattak határozatokat, melyek azonban nem tartoznak ránk s az az állam, mely akkor volt, adhatott engedélyt. Ez ő reá tartozott.

Ezzel nagyjában végeztem a történelmi elmélkedésekkel. De nem tartozik rám az a magatartás sem, melyet ez vagy az a püspök tanusított. Egy püspök azt is mondhatja: egy egyházi szervezet az én püspökmegyémbe az enyém s ha a római katolikus egyháznak vagyok a tagja, akkor ez azt jelenti, hogy én vagyok az ura. De akadhat egy másik püspök is, aki abban az erdélyi környezetben él, amelyben kétségen kívül igen sok a lutheránus, kálvinista, unitárius szellem s ez befolyásolja a többi vallásokat, s ennek a püspöknek lehet más felfogása is. Ilyen befolyások alatt állott Şaguna, ki megépítette a maga várát, kölcsönvéve dolgokat, melyek a szoros értelemben vett orthodox egyházi tradíciónak nem alkotják részeit. Ez vagy az a katolikus püspök tehát ennek a nem-katolikus szellemnek a hatása alatt állott, behozott bizonyos újításokat. Ismerem én is a katolikus világot s a katolikus egyház történelméről egész fejezeteket irtam, amint ahogyan megírtam a román egyház történelmét is, amibe az idők folyamán annyi katolicizmus keveredett. Voltak nekünk itt Romániában is katolikus püspökségeink. Ha ezekről a dolgokról önök nem szereztek volna tudomást, közölhetem, hogy sok és régi ilyen püspökség volt, régebbiek a mi egyházi szervezeteinknél is. Volt egy püspökség Siretben, volt egy Baia-ban, volt egy püspökség Băcăuban, volt egy püspökség Argeşben, volt egy püspökség Severinben s volt a kunoknak egy püspöksége, mely Milkovban székel. Én azonban egyetlen korszakban sem találtam az ottani világiakat belekeverve az egyházi ügyek vezetésébe. (Hosszantartó taps a kormánypártnak s a nemzeti liberális pártnak padsoraiban) Következésképen mind az egyetlenes katolikus egyháznak ismeretében, mind a románföldi háború előtti katolikus egyháznak ismeretében, mondhatom, hogy ezzel a formával nem találkoztam. S ezen kívül nem találkoztam egy más dologgal sem: ezek a püspökségek minálunk a legutóbbi időkig, nem voltak alárendelve egyetlen érseknek. Mikor azonban megalapítottak nálunk egy katolikus érsekséget, akárhány püspökség volt is, ezek természetesen az érsekséghez voltak fűzve. Az érseké kell hogy legyen az első szó s egyetlen egyházmegye sem hozhat határozatot annak a megerősítése nélkül, aki a főnök. (Hosszantartó taps a nemzeti liberális párt és a kormánypárt padsoraiban).

* Lefordíthatatlan szójáték: a comte=megilletni; competința=hatáskör, illetékesség, competiție=versengés szavak között.

Önöknek be kellene nekem bizonyítaniok azt, hogy az önök által megalkotott szervezet, melynek születési feltételeiről később fogok beszélni, olyan szervezet, melynek kezdeményezése a katolikus egyház természetes fejétől indult ki.

A katolikus egyház egyetemes egyház; az orthodox egyházak nemzeti egyházak. A katolikus egyház olyan egyház, melyben nem lehet különbséget tenni egyesek s mások között. Bárki lép is be a katolikus egyház kebelébe, katolikussá válik ugyanazokkal a jogokkal és ugyanannak a hierarchiának alávetve. Nemzeti politikát a katolikus egyházban nem lehet üzni. Ez ennek az egyháznak elveivel ellenkezik. A hitvallását ki-ki az egyházban szolgálja, a nemzetét pedig az egyházon kívül. Amiként azonban nem lenne megengedve az egyháznak, hogy a nemzetet céljainak szolgálatában kiaknázza, nincsen megengedve a nemzetnek sem, hogy céljainak érdekében a római katolikus egyházat használja ki. (Hosszantartó taps a nemzeti liberális párt és a kormánypárt pad-soraiban.)

Gyárfás Elemér: Ebben egyetértünk.

N. Jorga, miniszterelnök, vallás és közoktatásügyi miniszter: Ezek az én történelmi természetű megjegyzéseim, amelyekhez még egyet fűzök hozzá: a római katolikus egyház védelmét célzó összes intézmények olyan időkben születtek meg, amikor Erdélyben a katolikusoknak csak egy kategóriája létezett, a magyar katolikusok. A többi katolikusok kérem, a szász katolikusok, lutheránusok lettek. Igen-igen, itt-ott még találni egyes újabban telepített elemeket, Mária Terézia idejéből stb. . . .

Gyárfás Elemér: Negyvenezen vannak, Miniszterelnök Ur!

N. Jorga, miniszterelnök, vallás és közoktatásügyi miniszter: Igen-igen, nagyon helyes, de amint látja tudom.

Laurențiu Oanea: (Közbeszól).

N. Jorga, miniszterelnök, vallás és közoktatásügyi miniszter: Legalább a történelemben hagyják, hogy magam boldoguljak. Elég volt látnom Gyárfás ur helyesbitő szándékát ahhoz, hogy a helyesbités magától jöjjön.

Ezek után azonban, engedje meg kérem, igen nagy számú román ritusu katolikus hívő keletkezett. Következésképpen ettől a pillanattól kezdve bármily katolikus probléma más alakot öltött. (Hosszantartó taps, helyeslés.) Ha ezt a jelleget a diéták nem ismerték el, csufjára a leopoldi diplomának, mely a románoknak ugyanazokat a jogokat adta, — a császár becsapta a románokat egy tál lencsével, melyet ezek még csak meg sem ettek, messziről mutatták nekik a tányéron, — ha tehát a diéták nem fogadták el ezt s megőrizték katolicizmusunknak ezt a régi középkori jellegét, mely egyetlen nemzethez volt kötve, ez annak a ténynek tulajdonítható,

hogy ezeken a diétákon olyan szellem uralkodott, melyet szerencsére a román parlamentben nem látok.

Nem panaszkodhatik, hogy nem hallgatták meg Önt, még pedig nemcsak figyelemmel, hanem tiszteletadással is. Soha egyetlen sértés nem érte az önök nemzetét, melyet tisztelünk nagy és nemes multjáért és azért a segítségért, melyet a nyugati civilizáció biztosításának védelmében kaphatunk tőle. (Hosszantartó taps.)

Sándor József: Köszönöm ezt Önnek, miniszterelnök ur! Éljen soká!

N. Iorga, miniszterelnök és vallás- és közoktatásügyi miniszter: Öt azonban mások voltak az emberek és mások voltak az idők. Azok az emberek, akiket már eltakar a föld, már csak a történelmi könyvek számára valók, nem pedig még az utolsóítélet előtt álló politikai emberek számára. Azok más ítélet alá kerültek, melyben hiszünk s ennek következtében ne érje őket vád.

E megállapítások után eljutottam az én szerény tevékenységemhez azzal az állami problémával szemben, mely szőnyegre került anélkül, hogy kerestem volna, lehet, hogy elődeim érthető késedelmeskedése miatt, lehet, hogy jószándéku intézkedések következtében, melyek azonban, ezt el kell ismernünk, nem állottak összhangban az országok kormányzásának lényeges elveivel.

Bizonyos, hogy azt mondhatták volna, amikor Majláth atya, erdélyi vajdák ivadéka, jó román törzsből való fogarasi származás, amilyen annyi van a mieink közül, kik átmentek önökhöz, mert így akarta a történelmi végzet, szóval akkor, amikor Majláth atya esküre jelentkezett, azt mondhatták volna azok a személyiségek, akik az udvarnál határoztak: a püspök nem háromság, egyetlen személy s ha Önök arra vágnak, hogy hódolatukat bemutassák, megtehetik személyesen. Önöket azonban együttesen fogadták.

Az egész világon nincs még egy udvar, hol könnyebben fogadják az embereket, mint a román udvarban. (Hatalmas taps.) S nem volt a világon buzgóbb katolikus, mint a néhai Ferdinád király, akinek a háboru minden szenvedése ellen a jassi-i templomban elmondott imádságai adták meg a vigaszt.

Ferdinánd királyt tehát az ő kényes katolikus érzékével nem volt szabad olyan helyzetbe hozni, hogy azt mondja: „Főtisztelendő atyám, ebben a társaságban nem fogadhatom.“

S hasonlóképen, amikor az én kiváló volt tanítványomat, jelenleg kollegámat és barátomat, a román egyházi szervezetek reformátorát, Lăpădatu urat megkérdezték, vajjon van-e önöknek joguk megjelenni a bíróságok előtt, ő nem gondolt arra, — mindnyájunk figyelmét elkerülhetik egyes dolgok — hogy ő nem teremthet jogiszemélyiségeket, még pedig olyan formában, melyről a törvény nem tud. S akkor megadta

önöknek a jogot, hogy bíróságok előtt megjelenhessenek. De épen így megvolt nekem is a jogom ahhoz, hogy később az azt mondjam önöknek: önök fellépnek a bíróságok előtt, ez önökre tartozik, de ez nem történik az én jóváhagyásommal. S minden, ami az önök részéről a bíróságok előtt anélkül történik, hogy önök jogiszemélyiséggel rendelkeznének — értéktelen, szerencsétlenségére önöknek, kik időt s fáradságot veszítettek.

Elolvastam én is Ghibu ur könyvét. Nincs nekem e helyen megengedve, hogy olyan személyekkel foglalkozzam, akik nincsenek jelen. Ghibu ur igen lelkes, tanult férfiú, olyan ember, akinek csaknem misztikus jellegű mélységes meggyőződése van, de akinek — bár történelemmel foglalkozik — nincs történelmi érzéke, mely arra kényszerítené, hogy egyidejűleg több oldalról lássa a dolgokat. A támadásnak és a harcnak embere ő s irt egy könyvet, melyből mindnyájan hasznot huzunk. Szemléletessé tette még az én számomra is.

Tekintettel arra az irtózatra, melyet tulhosszu könyvekkel szemben érzek, éppen úgy mint hasonló méretű beszédekkel szemben, nem mondhatom, hogy Ghibu ur könyvét lapról-lapra elolvastam — nem voltam miniszter — de belenéztem ebbe a könyvbe s láttam azt, amit bárki meglát, hogy világi törkvések miatt, vagy más okokból a magyar állam olyan magatartást tanusított a katolikus Státussal szemben, amelyet tanusított. Akár tetszett önöknek, akár nem, de így volt.

S hozzáteszek még egyet: a román állam részéről minden körülmények között több tiszteletet fognak önök tapasztalni vallásos intézményekkel szemben, mint amilyenben az 1867-ben ujjáalkotott magyar államtól részesültek, melyen rajta volt Tisza Kálmán vidéki kálvinistaságának pecsétje, aki rányomta a magyar államra az ő jellemét, ő nem Deák, hanem Tisza Kálmán hosszú zsarnoki uralmáét. Tőlünk, akik orthodoxok vagyunk, nem lesz önöknek másban részük, mint széleskörű megértésben, ami bárminek elismerését, vagy akármféle vallásos türelmességet illet.

Röviddel ezelőtt felbosszantott Man lelkész a kamarában, ki azzal a kivánsággal jött, hogy Erdélyben két papnak civakodásához küldjek karhatalmat. Minthogy sértve érezte magát, nem állhattam meg, hogy el ne mondjam: ebben a türelmes Romániában a középkori fanatizmus vad szele ragadta el őt.

Nem panaszkodhatnak önök a szándékok miatt, melyeket mi mindnyájan — s boldog vagyok, hogy ezeket képviselhetem — el vagyunk telve az önök egyháza iránt, másfelől pedig biztosíthatom Önöket, hogy ami az önök liceumaik illeti, hajlandók leszünk adni bizonyos összegeket s akkor önök feláldozhatnak egyes liceumokat s megtartják azokat, amelyek megmaradnak s akkor önök átadhatnak ne-

künk egy vagyont, amelynek kezelése bizonyos módon kezdődött s más módon végződött.

Nagyon boldog lennék, ha minden jogosult, történelmi jellegű nemzetnek, mely Romániában található, segíthetnék nemcsak abban, hogy megtartsa kulturális intézményeit, melyek Romániában találhatóak, hanem hogy azokat fejleszthesse is.

Mi nem veszthetünk semmit, mint nemzet s megnyertünk minden, mint állam! (Taps.)

Egy adott pillanatban engem, Ghibu ur könyvének egyszerű olvasóját, megriasztottak ezzel a kérdéssel, melyet a belügyminiszterhez is intéztek: az erdélyi katolikus Státus ennyi száz emberrel gyűlést tart, valóságos parlamentet! Önöknek gondolniok kellett arra abban a pillanatban, amikor összehívták azokat, akiket a katolikus Státus alapítványának vezetésére jogosultaknak tartottak, hogy egy gyűlésről volt szó és ebben az esetben nekünk fel kellett tennünk a kérdést: miféle gyűlés ez és utánna kellett néznünk, ki hívta össze ezt a gyűlést és meg kellett állapítanunk, hogy vajjon annak, aki összehívta ezt a gyűlést, van e joga ahhoz, hogy bizonyos személyeket összehívjon.

Azt kérdeztem: ennek a katolikus Státusnak van-e jogiszemélyisége, hogy összehívhassa ezeket az urakat?

Azt mondták nekem: nincs.

Elhozták nekem Lapedatu ur iratát, megnéztem s azt mondtam: ez nem elismerése a jogiszemélyiségnek.

Tanácskoztam azután a belügyminiszterrel s a kormány többi tagjaival, tanácskoztam a külügyminiszterrel is, Ghica urral, aki igen jó tanácsadó.

Kezdetben, mielőtt megkérdeztem volna őket is, azt mondtam magamnak: mi lenne, ha ezt a gyűlést betiltanám? S gondoltam is arra, hogy betiltom és senki sem vádolható volna meg azért, hogy nehéz pillanatokban betiltottam egy gyűlést, melynek nem volt törvényes alapja.

Akkor felhívták a figyelmemet: az intézkedés későn érkezik s olyan eszközökhöz kellene folyamodnunk, melyek bizonyos erőszakot jelentenek.

Én nem tudtam, hogy Önök mennyire engedékeny szellemet fognak tanusítani s azt hittem, olyan emberekkel fogok szembekerülni, kik nem hajlandók semmiféle megalkuvásra, s így azt mondtam: jobb lesz, ha hagyjuk őket. Ugyanakkor azonban arról értesítettem Önöket, hogy mindazok a határozatok, melyet Önök hozni fognak, számunkra értéktelenek lesznek, (hatalmas, hosszan ismétlődő taps) mert Önök nem nyertek, mint törvényes szervezet, elismerést. (Taps.)

A gyűlést Önök megtartották. Bizonyos szervezeti formák elé állítottak bennünket, melyekről nem akarunk tudni. Nem foglalkozhatunk egy olyan alapítványnak szabályzatával, melyet a román állam nem ismert el.

Ezekután megfontoltuk, hogy ez a kérdés hány oldalról jelentkezik s úgy találtuk, hogy két oldalról: az egyik oldala a kérdésnek a román állam szuverénitása, amely teremthet szervezeteket, megszüntethet szervezeteket, kivéve azokat, melyeket a békeszerződések biztosítanak s az önk esetében a Szentszékek kötött konkordátum. Az első eset sem fog fenn, a másik sem. Azonban mindenekelőtt, a román államnak jogai és kötelességei vannak önmagával szemben, az állam méltóságának kérdése ez s mivelhogy az a nemzet, melyhez Ön tartozik, egyike azoknak, melyekben az egyéni méltóságnak és szervezetei méltóságának érzéke a legélesebben ki van fejlődve s mivelhogy önök olyan jogi gondolkozásra támaszkodnak, mely a világon a legszigorubb, mert az angol jogban sincs meg, mint önöknél, a legjelentéktelenebbnek látszó jogi formák oly messzemenő tekintetbevétele, — Önnek ebben igazat kell adnia nekünk.

Ugyanakkor azonban egy egyházi szervezetről is szó van, mi pedig mint az egész kereszténység s nemcsak a nyugati, — tisztelettel vagyunk az Apostoli Szentszék iránt; alig néhány órája annak, hogy Öfelsége a király a Szentatyának legmelegebb jókívánatait küldte jubileuma alkalmából s ugyanezt tettem én is, — következésképen, tisztelettel vagyunk azzal szemben, aki a katolikus egyházat vezeti s akivel egy konkordátumot kötöttünk, mellyel meg vagyunk elégedve — vannak egyesek, akik nem voltak megelégedve — de azt hiszem ők is meggyőződtek arról, hogy a nagy láрма, amit akkor csaptak, nem volt jogosult.

Én magam is mindent megtettem, amit csak lehetett, hogy a Szentszékekkel törvényes összeköttetéshez jussunk. Azt gondoltam tehát magamban: a kánonjog szerintiséget illeti, miért ne kérdezzük meg a Szentszékét. A Szentszék jó tanácsot adhat nekünk. De nemcsak azt, mert ha Róma püspöke a századok folyamán az egész világra kiterjedő ecumenikus jelentőségre emelkedett, nem a konstantinápolyi értelembe, hanem a szó régi értelmében, — az annak a ténynek tulajdonítható, hogy az egész világ Rómához fordult, amikor dogmák voltak kérdésben, amikor kánonok voltak kérdésben.

Róma ugyanis a hitelesség egyedüli forrása. Ezen az uton vált a szerény római püspök az egész nyugati egyháznak oly hatalmas fejévé, annyi elágazással az egész világon.

Ez volt az én magatartásom.

Eljött azután hozzám Majláth püspök, aki nem panaszkodhatik, hogy nem lett úgy fogadva, ahogyan illik, azzal amit „les égards“-nak neveznek a franciák, akik elsőnek szabályozták az ilyen viszonyokat. Megtettem mindent, ami tiszteletet csak találni tudtam a lelkemben és érzéket mind ama tekintetek iránt, melyeknek jegyében ez a tiszteletreméltó

személyiség szememben jelentkezett, hogy jól fogadjam. Nemcsak hogy nem köszönte ezt meg nekem, hanem amikor Rómában volt, nem keresett lakást a román követségen, hanem azt a Collegium Hungaricum-ban kereste.. (Csodálkozás moraja a szenátus padjain).

Gyárfás Elemér: ...et Germanicum-ban...

N. Iorga, miniszterelnök vallás-közoktatásügyi miniszter: Kérem, ő maga elismerte ezt (Közbeszólások), ön ezt nem tudja jobban, mint ő maga.

Gyárfás Elemér: Van egy Collegium Hungaricum, mely a magyar állam tulajdona, s van egy Collegium Germanicum...

N. Iorga, miniszterelnök vallás-közoktatásügyi miniszter: Nem, nem engedem meg, hogy befejezze ezt a mondatot! Egy Romániából való román püspöknek első lépése a román követségre vezet s ott vesz lakást, ahol a román követség azt megengedhetőnek tartja. (Taps) Én ezt megmondtam neki minden felindulás nélkül s ő megígérte nekem, hogy máskor nem fog odamenni, hanem elmegy ahhoz a szállásadóhoz, amelyet számára az ország követsége fog kijelölni. (Közbeszólások)

Kérem önöket, ne keverjék ebbe a dologba a keserűség elemeit. Hagyjanak engemet menni az én hangnememben az én vonalomon, abban a hitben, hogy mind a román államnak, mind Önöknek szolgálatot teszek s mindenek felett annak az igazságnak, mely előtt lelkem érettségének negyven esztendeje alatt mindig meghajoltam, még akkor is, amikor legszentebb kötelességeim állottak utamban, azokat eltávolítottam, mégis mindig az igazság küszöbe előtt hajtottam meg térdeimet (Taps).

Mi történt ennél több s mi történhetik még mint annyi: tárgyalások folytatása vagy megkezdése szabatos formában a román állam megbízottja útján Rómában. Ime, Ghibu urnak ezt megtagadtam. Azt mondtam: nem Ghibu urnak kell mennie, aki orthodox, még pedig szenvedélyes orthodox, aki álláspontját már leszögezte, hanem a Szentszékkal szabatos tárgyalásoknak kell kezdődniök a román állam megbízottja útján, katolikus megbízott útján, akit a román állam nevez ki, abban a formában, ahogy bennünket magának a konkordátumnak szövege is kötelez. Bármilyen kérdés merüljön is fel — mondja a konkordátumnak egy szakasza — a román állam és a katolikus egyházi szervezetek között, indokolt a Szentszék megkérdezése. Ebben bennfoglaltatik ez a mi szabatos kötelezettségünk.

S jó volna, ha senki sem érezné magát megrövidítve azért, mert mi egy olyan tekintélyhez fordultunk, mely előtt senkisé is merne mondani egyetlen szót sem, mert a Szentatyát ezt fogja tenni, amit a katolikus hierarchia követel. Gondoljanak arra, amit elfelejtettek, hogy Bukarestben van egy katolikus érsek, meg fogja kérdezni tehát a Szentszék a bu-

karesti katolikus érseket, akit mi nem kényszerítünk arra, hogy valamilyen nyilatkozatot tegyen.

Én tudom, mi mindnyájan tudjuk, melyek az ő kötelességei azzal az egyházzal szemben, amelyhez tartozik. Nem követünk el lelkiismeretével szemben semmiféle erőszakot. Úgy fog válaszolni, ahogy azt a lelkiismerete neki tanácsolja. A Szentzsék meg fogja kapni az egyetlen információt, mely nem lesz gyanúsítható, azt, amely a román királyság katolicizmusának fejétől származik. Önök képviselni fogják álláspontjukat továbbra is, mint ahogy eddig is képviselték s ő azt meg fogja vizsgálni. Mi pedig elő fogjuk adni a mi álláspontunkat. Néhány nap múltán elő fogjuk adni mi is s egy katolikus miniszter, Pop ur annak idején el fog menni Rómába, miután a kérdés már megvizsgáltatott s el fogja hozni onnan a Szentatyának véleményét. Ha pedig megkérdeznék engem, melyik az az alap, amelyen én, mint a román állam képviselője tárgyalni kívánok, ezt is megmondom önöknek néhány szóval, — és ezen a módon lezárok egy vitát, amely ha itt sokáig tartott is, a közvélemény előtt mindenestre tulsokáig tartott, s nem a mi hibánkból.

Nem szándékozunk senkit se kifosztani, minden alapítványt, melynek alapjait kimutatják és igazolják, el fogunk ismerni. Azok az alapítványok, melyekről beigazolódik, hogy a katolikus egyházat illetik meg, azok az egész katolikus egyháznak, annak mindkét formájában, rendelkezésre fognak állni, annak a tekintélye alatt, aki Romániában a katolikus egyház feje (egyhangú taps) és a román állam pénzügyi ellenőrzése mellett. (Hatalmas taps.)

FORTUNA CLUJ-KOLOZSVÁR
STR. ŞINCAI (HEGEDŰS S.) 18.

